

A KÍNAI IRODALMI ALKOTÁSOK ISMERTTÉ TÉTELE MAGYARORSZÁGON A KÍNAI–MAGYAR DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK FELVÉTELE UTÁN

KUO HSZIAO-CSING

Összefoglalás: A kínai-magyar diplomáciai kapcsolatok kiépítése után a kínai irodalom magyarországi megismertetése folyamatának több fázisa követte egymást: a virágzó időszakot – amelynek során elsődlegesnek tekintették a kínairól való közvetlen fordítást, s csak másodlagosnak a „közvetítő” nyelvről történőt – a műfordítások szempontjából a mélypont követte, ám utána a reneszánszát élte a műfaj, s végül a szépirodalmi alkotások mellett magyarul is olvashatóvá váltak a kínai tudomány és a művészet egyéb ágai is. Fő jellemzői a következők: a „mások” általi elismerés igénye és a „gyökök keresése”, a keleti érzés motiválta, a klasszikus művek fordítása a költők és a sinológusok együttműködésével történt, így színvonalas műfordítások születtek. A fordítások és a két ország közti kapcsolat trendje pozitív, így már Magyarországon is található olyan kiadók, amelyek fő célja a kínai irodalmi művek megjelentetése.

Kulcsszavak: Kínai–magyar kapcsolat, műfordítás, közvetlen fordítás, fordítás más médianyelvekről, kiadvállalat

Bevezetés¹

Magyarország Kínát eleinte főleg az angol, olasz és más médianyelveken keresztül ismerte meg, s – akárcsak számos más európai államban – először csupán a nemesek és egyes misszionáriusok tanúsítottak érdeklődést a távol-keleti ország iránt, de a kíváncsiságuk leginkább az ottani régi épületek és más antik, hagyományos dolgok iránt mutatkozott meg. 1760-ban Molnár János írt le Kínáról néhány tényről a régi jeles épületekről szóló művében² – az volt az első alkalom, amikor magyar nyelven említették az országot. Később, miután a misszionáriusok bemutatták Kína történelmét és kultúráját Európában, a magyar tudósok is igyekeztek fokozottabban és mélyebben megérteni mindazt, ami ott történt. A 19. század elején egy „eredetkutatási láz”

1 A tanulmány a szerző „Chinese literature in Hungary after the establishment of the bilateral relations between China and Hungary” című angol nyelvű anyagának magyar fordítása.

2 Molnár János, *Molnár Jánosnak Jesus Társasága szerzetes papjának A' régi jeles épületekről kilentz könyvei* (Nagyszombat, 1760).

söpört végig a magyar akadémiai körökön belül. Számos tudós indult el Keletre, hogy bebizonyítsa a hunok és a magyarok közti kapcsolatot, ám egyikük sem tudta igazolni az ázsiai közös ősoket. Bár a céljukat nem sikerült elérniük, meghonosították a „rejtélyes Kelet” fogalmát.

Az ő nyomdokaikon kezdett el teret hódítani Magyarországon az orientalisztika, amelynek képviselői az ázsiai nyelvek és kultúrák tanulmányozására összpontosítottak. Az előfutárunknak Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842), az utolsó orientalistának pedig Ligeti Lajos (1902–1987) tekinthető. Az utóbbi 1925 és 1928 között a híres francia sinológus, Paul Pelliot és Henri Maspero irányítása alatt folytatta tanulmányait a L’Institut de France egyik intézményében. 1939-től 1950-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1924-ben megalapított Kelet-ázsiai Intézet (a sinológusok „bölcsője”), 1941–1945-ben a Magyarságtudományi Intézet igazgatója, 1952 és 1970 között a belső-ázsiai tanszék tanszékvezető tanára volt, a fiatalabb generáció³ sok sinológusát támogatta.

Budapest a Kínai Népköztársaság megalapítása után rövid időn belül, már október 6-án felvette a diplomáciai kapcsolatot Pekinggel. A szocialista táboron belüli és ugyanazt az ideológiát követő két ország kapcsolatai egy új történelmi korszak részeként alakultak, s a kulturális szinten folyamatosan fejlődtek. A magyar és a kínai könyvtárak gyakran cseréltek egymással dokumentumokat és könyveket, ami igencsak megkönnyítette a sinológusok munkáját, ráadásul autentikus anyagokat kaphattak. Az 1950-es években megkezdődtek a diákcsereprogramok is: abban az évben érkeztek meg az első, kínaiul tanulni vágyó magyar diákok Pekingbe. 1966-ban már közel harmincan folytatták a tanulmányaikat Kínában, elsősorban a Csinghua Egyetemen és a Pekingi Egyetemen. Köztük volt Galla Endre, Józsa Sándor, Miklós Pál, Tóth Barna, Mészáros Vilma, Polonyi Péter és Kalmár Éva is. A kínai kormány is nagy jelentőséget tulajdonított az oda érkező magyar diákoknak, és a tanáraik között is több híres tudós volt. Az akkori egyetemi hallgatók adták a továbbiakban is a két ország közti csereprogramok gerincét: számos kiváló diplomata és sinológus került ki közülük, akik egyaránt ismerték a kínai nyelvet és kultúrát. Ők szorgalmazták a kínai nyelv kutatását és magyarországi tanítását, a kínai irodalmi művek magyarra fordítását, és ők viragoztatták fel a sinológiát.

A kínai irodalom magyarországi megismertetésének fázisai

Az első fázis a 19. századtól a 20. század közepéig tartott: ez volt a más nyelvekből történő fordítások időszaka.

A 19. században, az „eredetkutatás” virágzásával egy időben, a magyar olvasókörözés lelkesen érdeklődött a régi kínai irodalmi alkotások iránt is. Ezért elkezdtek magyarra fordítani a valamely ismertebb (angol, német és orosz) nyelven már megjelent kínai novellákat. A magyar írók tökéletes fordításának köszönhetően az akkor megjelent művek irodalmi szempontból igen színvonalasak voltak. A bennük szereplő illusztrációk is művészi értékkel bírtak, és a kínai állapotokat hűen tükrözve

3 Horányi Gábor és Pivártsi István, *Magyar világjárók kalandjai* (Budapest: Palatinus, 2000), 84–87.

mutatták be az olvasóközönségnek a távoli ország történeteit és történelmét. A század folyamán a kínai klasszikus művek, köztük már a költemények is fokozatosan eljutottak Magyarországra.⁴

Arany János (1817–1882), a három nagy magyar költő egyike, szintén kedvelte a kínai kultúrát. Az általa lefordított három kínai irodalmi alkotást – *A szép horgany tű*, *A tör* és a *Wangné asszony* című költeményeket – a kínai költészet első magyar megjelenésének tartják. Arany fordításai az angol nyelvű változatokról készültek. Az 19. század végén és a 20. század elején több híres magyar költő is követte a példáját – köztük tartozott Kosztolányi Dezső (1885–1936), Szabó Lőrinc (1900–1957), Illyés Gyula (1902–1983) is –, és ők szintén még angol, német, illetve francia nyelvű fordításokból dolgoztak. Ugyanakkor tény, hogy a Kosztolányi által fordított *Kínai és japán költők* (1931), valamint az Illyés Gyula munkáját dicsérő *Kínai szelence* (1958) immár a klasszikus művek közé tartozik. De Weöres Sándor (1913–1989) és Faludy György (1910–2006) is számos kínai művet fordított le. Kalmár Éva sinológus *Kosztolányi Dezső Kína-képe* című írásában kiemelte, hogy milyen fontos „megértenünk és áttekintenünk, hogy Kosztolányi a kínai kultúra nagy tisztelőjeként mit tanult meg, mit értett meg a kínaiak gondolkodásmódjából – mit hozott át írásaiban és versfordításaiban a magyar kultúrába”.⁵

A magyar olvasók Kína iránti élénk érdeklődésének köszönhetően Lin Jü-tang (1895–1976), az akkor már az Amerikai Egyesült Államokban élt híres kínai író novelláit és esszéit az angol nyelvű kiadásuk után nem sokkal magyarra is lefordították. A Révai Nyomda 1939 és 1945 között számos művét kiadta – de csak korlátozott példányban, így azokat több alkalommal is újranyomtatták. A kiemelkedő irodalmár, történész és fordító, Benedek Marcell (1885–1969) volt az első, aki hozzáfogott Lin Jü-tang műveinek lefordításához. A szerző megítélése ugyanolyan volt, mint Nyugaton: Lin munkái dicséretekkel és kritikákkal egyaránt illették. Egyes olvasók úgy vélték, hogy sok szempontból felületesen mutatta be a kínai kultúrát, és hiányzott belőle a logika, míg mások kedvelték humoros, saját magát kifigurázó stílusát. Mindenesetre tény, hogy Lin fontos szerepet töltött be a kínai kultúra tengerentúli elterjesztésében, és a magyar sinológusok első generációjára is jelentős hatást gyakorolt. Magyarországon a munkáit az Európa Könyvkiadó adta ki ismét, 1991-ben.

A második fázis az a virágzó időszak volt, amikor az eredeti kínai szövegek közvetlenül magyarra történő fordítása volt az uralkodó, és e téren a széles körben használt nyelvek (angol, orosz, német) csak másodlagos szerepet tölthettek be (csupán néhányan éltek e lehetőséggel). A „konzervatív” álláspontot képviselő fordítók és irodalmárok viszont jól együtt tudtak működni: virágzott a kínai irodalom magyarra fordítása.

Az 1950-es években Kína és Magyarország diákcsereprogramokat indított, ami jelentős mértékben hozzájárult a sinológia gyors fejlődéséhez. Magyarországon, különösen az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, egy kiváló tudósokból álló új generáció nevelődött ki; köztük tartozott a két sinológus és műfordító,

4 Ferenczy Mária, „Kína kultúrája magyarul. Válogatás az utolsó harmincöt év könyvterméséből”, in *Kína kultúrája Magyarországon*, szerk. Ferenczy Mária (Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 1985), 83.

5 Kalmár Éva, „Kosztolányi Dezső Kína-képe”, *Studia literaria* no. 1–2. (2018) 23.

Tőkei Ferenc (1930–2000) és Csongor Barnabás (1923–2018). E generáció tagjai szilárd alapot teremtettek a magyar sinológia fejlődésének, és számos kínai klasszikus és modern remekművet fordítottak le magyarra.

Ez az időszak volt az, amelyben Kína modern, 20. századi irodalmi alkotásai is eljutottak Magyarországra. Azonban az első műveket – mint például Ting Ling (1904–1986), Csou Li-po (1908–1979) és Csao Su-li (1906–1970) novelláit – az orosz változatukból fordították magyarra, így a nevek átírása és egyéb szempontok tekintetében is számos hibát tartalmaztak, mivel sem a fordítók, sem a szerkesztők nem ismerték a kínai nyelvet.

Ahogy egyre többen kezdték a kínai nyelvet elsajátítani, a közülük kikerült fordítók hozzáfogtak a kínai irodalmi műveknek az eredeti változatukból magyarra történő átültetéséhez. A kínai irodalom magyarra fordítása ekkoriban érte el a csúcspontját. A közvetlenül és a más nyelvek segítségével történő fordítások közötti „átmeneti időszakban” a műveket – köztük a Lu Hszün (1881–1936) válogatott rövid novelláit tartalmazó „A-Q hiteles története” című könyvet – tájékoztatásul a kínai, orosz vagy angol változatukból készült fordításban is megjelentették.

1950 és 1970 között, sőt az 1980-as években is újabb és újabb kínai irodalmi és filozófiai műveket fordítottak le magyarra, köztük Li Paj, Tu Fu, Po Csü-ji és más, a Tang-dinasztia idején alkotó költők válogatott költeményeit, illetve olyan, idővel jelentős megbecsülést kiváltó munkákat, mint Vu Cseng-en „Nyugati utazás, avagy a majomkirály története”, Cao Hszüe-csin „A vörös szoba álma”, Si Naj-an „Vízparti történet” című műve, illetve az ismeretlen szerző által írt híres regény, a „Szép asszonyok egy gazdag házban”.

A magyar sinológia szempontjából jelentősebb értéket képviselnek a közvetlenül kínairól lefordított művek. E téren Tőkei Ferenc, Miklós Pál, Csongor Barnabás, Galla Endre és más neves sinológusok játszottak fontos szerepet. A kínai klasszikusok fordítói közül elsősorban Csongor Barnabást kell említeni, akinek a nevéhez fűződik a „Nyugati utazás...” és a „Vízparti történet” magyar változata. Galla Endre és Miklós Pál főleg Lao Sö, Lu Hszün, Kuo Mo-zso és Tien Han írásait ismertette meg a magyar olvasóközönséggel. Az említettek mellett még néhány novellát, rövid történetet és színművet is fordítottak le az eredeti változatról magyarra. Példaként említhető a „Mostani és régi idők csodálatos látványai”, a „Klasszikus kínai elbeszélések”, továbbá Pu Szung-ling: „Különös történetek”, Pu Zeng: „Virág a bűn tengerében”, Liu O: „Öreg Can kóborlásai”, Vu Csing-ce: „Írástudók”, Pu Ji: „Az utolsó kínai császár voltam” című könyve, a drámák közül pedig Kuan Han-csingtól a „Az olajárus és a kurtizán”; „Tou O ártatlan halála” (A 25. Színház „Tou O igaztalan halála” címmel játszotta.); „Csao Pan-er, a mentőangyal”, Vang Si-futól a „Nyugati szoba”. Az olyan kiváló műveket, mint „A vörös szoba álma” és a „Szép asszonyok egy gazdag házban”, németről fordították magyarra.

Tőkei Ferenc erőfeszítéseinek köszönhetően ebben az időben a magyar olvasók megismerhették az irodalmi alkotások mellett a kínai klasszikus filozófiai műveket is. Ez utóbbiakhoz az eredeti kínai változatok jelentették a forrást, és a történelmi utalásokat rengeteg hivatkozással látták el. A legfontosabb munkát maga Tőkei végezte, akinek életműsorozatában neves kínai filozofikus alkotások

fordítása is megtalálható, például a „Konfuciusz: Beszélgetések és mondások”, „Az út és erény könyve”, „A nagy tanítás” és „A közép mozdulatlansága”, valamint Mo-ci, Menciusz, Hszün-ce, Csuang-ci és Han Fej-ce műveinek egyes fejezetei.

A magyar olvasók komolyan érdeklődnek a kínai filozófiai munkák iránt, ám sokan nem értették meg a bennük rejlő gondolatokat mindaddig, amíg el nem olvasták az eredeti szövegek fordítását. Az évek során több műfordító is neki- veselkedett az egyes műveknek. A „Konfuciusz: beszélgetések és mondások” című (teljes) írásnak háromféle fordítása létezik; a magyar nyelvre a legtöbbször lefordított klasszikus filozófiai mű „Az út és erény könyve”, amelynek legalább 12 fordítása létezik, és 13 vagy 15 ízben adták ki az elmúlt 20 évben. A külföldi irodalmi alkotások közül csupán Puskinnak a nyolc különböző fordításban megjelent Anyeginja vívott ki olyan jellegű figyelmet, mint „Az út és erény könyve”.⁶

Szinte valamennyi modern és mai klasszikus író összes művét lefordították már magyarra, és ki is adták őket – lásd többek között Lu Hszün, Kuo Mo-zso, Lao Sö, Tun Mao, Pa Csin alkotásait. Ilyenek például Lu Hszün novellagyűjteményei – az „A-Q hiteles története”, a „Régi mesék mai szemmel” – vagy a „Vadfüvek: Versek prózában” és az „Irodalom, forradalom, társadalom: Válogatott irodalompublicisztikai írások”; Tun Mao „Éjfél” című regénye és „A selyemhernyó” címet viselő elbeszélése; a Pa Csin által írt „A család” és „A nyugalom kertje”; Lao Sönek a riksás fiúról szóló írása, illetve a „Fekete Li és Fehér Li”, a „Teaház”, valamint a „Macskaváros krónikája”, amely az 1930-as Kínáról szóló szatirikus novella; Cao Jü „Zivatar” és „Pekingi emberek” című drámája; Kuo Mo-zso „Csü Jüan” című tragédiája...

Számos kiváló magyar költő csiszolta a sinológusok szó szerinti fordítását, s csodálatos költemények születtek így. Ennek köszönhető például, hogy Tőkei Ferenc szerkesztésében kiadták a „Dalok könyve. Si King” című verseskötetet, illetve a kínai irodalom két legnagyobb költőjének, Li Pajnak és Tu Funak a versgyűjteményét is. 1967-ben jelent meg Tőkei Ferenc és Csongor Barnabás gondozásában a kétkötetes „Klasszikus kínai költők” című gyűjtemény, amely a műfordítás remeke, és több mint 300 költő összesen ezernél is több művét tartalmazta, a Dalok könyvétől a késő 19. századig.

A harmadik fázis az elhidegülés időszaka volt, amely az 1970-es éveket és 1980-as évtized elejét jellemezte. A hetvenes években az irodalmi fordítások virágzó periódusa hirtelen véget ért: a Magyarország és Kína közti politikai kapcsolatok bensőségességének csökkenésével párhuzamosan egyre nehezebbé vált a kínai könyvek vásárlása is, így az olvasóközönség érdeklődését más irányba terelték.

A negyedik fázis az 1980-as évektől 2000-ig tartott. A két ország közti együttműködés és párbeszéd egyre gyakoribbá vált mind a politika, mind az irodalom terén. Az olvasók ismét érdeklődéssel fordultak a kínai klasszikusok felé, s újból megnövekedett az újnyomtatásuk iránti igény, amit a kiadók igyekeztek is teljesíteni. A műfordítás szintén a reneszánszát élte. Kína fokozatos nyitásának és a szorosabbá vált kínai–magyar kapcsolatoknak köszönhetően egyre több sinológus

6 Kósa Gábor, „Laozi és a Daodejing”, in *Bölcseleők az ókori Kínában*, szerk. Kósa Gábor és Várnai András (Budapest: Magyar Kína-kutatásért Alapítvány, 2013), 161–85.

foglalkozott modern kínai irodalmi alkotások fordításával és ismertetésével, továbbá a korabeli kínai íróknak is lehetőségük nyílt arra, hogy a magyar olvasóikkal találkozzanak.

Az 1980-as években a nagyobb magyarországi kiadóknak általában volt sinológus szerkesztőjük, de mivel ők már akkor sem voltak fiatalok, a következő évtizedben már nem tudtak részt venni a szerkesztésben. Bár a legtöbb kiadó a nyereséget tekintette az elsődleges szempontnak, a régi, nagy presztízsű vállalkozások azt is fontosnak tartották, hogy az irodalmi magazinokban megjelentessenek egy-egy kínai irodalmi alkotást, illetve kínai témákkal foglalkozó művet.

A kínai filozofikus témájú alkotások közül ismét egy remek változatban jelent meg a „Tao Te King” és a „Változások könyve”, amelyeket a kínai eredetijükből fordított le a Kossuth-díjas sinológus és író, Karátson Gábor (1935–2015) az 1990-es években. Az utóbbinak a harmadik kötetéhez az európai filozófiával való összevetése alapján megjegyzéseket is fűzött.

Érdemes megemlíteni, hogy az egyik legsikeresebb mai író – Kossuth-díjas, a Nemzetközi Man Booker-díj nyertese –, Krasznahorkai László (1954–) nem sinológus ugyan, de jól ismeri és szereti a kínai kultúrát. Az 1990-es évek óta négy-szer is ellátogatott Kínába. Az általa írt művek – például: „Az urgai fogoly” című novelláskötet, a „Csak a csillagos ég” című novella, az „Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó”, illetve a „Rombolás és bánat az Ég alatt” című regény – elősegítették, hogy a magyar értelmiség közelebről is megismerkedhessen a kínai kultúrával.

Az 1990-es éveket követően néhány mai kínai irodalmi alkotást is lefordítottak, például Ku Hua „Hibiszkuszháza” és Sen Zsung „Az élet derekán” című művét. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kínai Tanszékének diákjai pedig bemutattak néhány kortárs kínai írórt is Magyarországnak, akik között volt Jü Kiuju, Paj Hszian-jung, Can Hszüe, Szan Mao, Vang Hsziao-po és Csen Su is.

Végül az ötödik fázis a megjelenő anyagok és a terjesztés többrétűvé válásának időszaka, amely 2000-től napjainkig tart.

A bilaterális kapcsolatok folyamatos fejlődésének, a Konfuciusz Intézetek létrehozásának és az „Egy övezet, egy útnak” (OBOR), illetve a mostanában használt nevén az Övezet és Út Kezdeményezésnek (BRI) köszönhetően az irodalmi fordításokkal kapcsolatos helyzet igen kedvező: a lehetőségek és a témák köre szélesebbé vált. Úgy tűnik, a kiadók forrásai elegendőnek bizonyulnak a bővítéshez, a kiadványok pedig egységesebbekké és tematikusabbakká válnak. A magyar könyvkiadói piac érdekeltté vált az érthető és népszerű kínai irodalmi alkotások fordításában, mivel az olvasóikat határozottan érdeklik a kínai klasszikus művek, valamint szívesen olvassák az olyan könnyen érthető írásokat, amelyeket a nyugati olvasóközönség is vonzónak tart. Előnyt élveznek azok a szerzők, akiknek az életrajzából és az írásaiból is az tükröződik, hogy ismerik a modern és a hagyományos Kína társadalmi jellemvonásait, történelmi folyamatát.

2003-ban adta ki az Európa Könyvkiadó a közelmúlt egyik legtermékenyebb fordítójának, Zombory Klárának a „Nők egy fedél alatt. Mai kínai kisregények” című válogatását. E mű öt mai kínai szerző novelláját tartalmazza, a közreadó fordításában. Az antológiában szereplő írások: Szu Tung: „Nők egy fedél alatt”, Jü Hua: „Az élet,

mint a füst”, Liu Csen-jün: „Linék hétköznapja”, Ma Jüan: „Fabrikált történet”, Han Sao-kung: „Papapa”. A könyvet hosszú időn keresztül jelentős figyelem övezte. Zombory egy évvel később magyarra fordította Csiang Zsung „Farkastotem” címet viselő novelláját is.

A Hamar Imre és Salát Gergely szerkesztésében 2007 őszén kiadott „Modern kínai elbeszélők” című könyv bemutatta a magyar olvasóknak Csu Cecsing, Sen Cung-ven, Hszü Ti-san, Csang Aj-ling, Csahszitava, Cseng Van-lung és más kínai írók alkotásait. 2007 szeptemberében első alkalommal rendezték meg a magyar kulturális évadot Kínában. Novemberben Pekingben tartották meg a kínai–magyar könyvkiállítást, amelyen számos magyar témájú könyv kínai, illetve kínai tematikájú kiadvány magyar változatát lehetett megtalálni; összesen 156 magyar és 85 kínai fordítást mutattak be. Ez volt az első közösen szervezett könyvvásár, és jól tükrözte a kínai–magyar kulturális kapcsolatok fejlődését. 2008 áprilisában, a 15. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál standjain összesen több mint ötven könyv szerepelt Kínáról. A magyar könyvvásárok történetében ritkaságszámba ment, hogy egyszerre ilyen sok könyvet adtak ki ugyanarról az országról. A könyvek között megtalálható volt Lu Hszün „Hajnali virágok alkonyi csokorban” című könyve, amelyet Galla Endre fordított le, valamint Kao Hszing-csientől a „Lélek-hegy” és a „Farkastotem”, továbbá a Hamar Imre és Salát Gergely szerkesztette „Kínai filozófia és vallás a középkor hajnalán”.

A 2010 után kiadott jelentősebb műveket az alábbi szempontok szerint lehet csoportosítani:

1. nemzetközileg ismert kínai modern és kortárs irodalom (például: Mo Jen „Szeszföld” és „Békák”, Jü Huának az angol változathoz lefordított „Testvérek”, valamint Szu Tung „Rizs” című műve);
2. népszerű olvasmányok és szótárak, amelyek a kínai nyelv magyarországi oktatását segítik, és kínai kultúra rajongóit célozzák meg;
3. a sinológiával foglalkozó akadémiai írások és tanulmánygyűjtemények (például: az ELTE Modell Konfuciusz Intézet által kiadott *Távol-keleti Tanulmányok* című folyóirat, illetve más, a kínai kultúra terjesztésére és a tudományos kutatás eredményeinek közérthető ismertetése révén a nagyobb olvasóközönség megnyerésére hivatott művek, mint amilyen a Vang Hszüe-csün által írt „A selyemút története”).

A magyar olvasókat nagyon érdeklik a napjaink kínai társadalmi, gazdasági és politikai helyzetéről szóló művek, például Hszi Csin-pingtől a „Kína kormányzásáról” vagy Henry Kissingertől a „Kínáról” című könyv. Magyarországon sok értékes akadémiai kiadvány jelent meg ezekről a témákról, melyek szerzői Kína történelmét és a Kelet-Ázsiában betöltött pillanatnyi helyzetét is elemezték. Ilyen például a Csicsmann László, Rácz Gábor és Salát Gergely szerkesztette „Politikai rendszerek Dél- és Kelet-Ázsiában” című könyv.

Magyarországon a hagyományos kínai orvoslás és egészségügyi módszerek is egyre népszerűbbek, így a magyar könyvpiacra viszonylag nagyszámú – lefordított, illetve magyar írók által írt tudományos – munka jelent meg azokról, többek között Oravecz Márknak „A hagyományos kínai orvoslás elméleti alapjai” című könyve.

A magyar olvasóközönség körében mindig is népszerűek voltak az ősi kínai vallásokról és filozófiákról szóló művek és tudományos monográfiák, bár az ilyen kiadványok száma csökkent az előző évtizedekhez képest. E témakörön belül

nemcsak tudományos munkák jelentek meg, mint amilyen Hamar Imre: „A kínai buddhizmus története” című alkotása, hanem a modern kínai írók olyan olvasmányos írásai is, amelyek a hagyományos kínai filozófia bemutatását tűzték ki célul (például Yu Dantól a „Konfuciusz szívből” és Charles Q Wutól az „Ímígyen szóla Laozi”).

De olyan írások is napvilágot láttak, amelyek a Kínában élő etnikai kisebbségek kultúráját ismertetik. Ezek közé tartoznak a tibeti írók művei – például Tenzintől „A tibeti gyermekszerzetes” vagy Tsering Norbutól „A szabadon bocsátott bárány” –, amelyeket kínai nyelvről fordítottak magyarra.

Ma az átlagos olvasók számára a jól ismert és népszerű kínai személyek életrajza a „sláger”. Jackie Chan „Csúcsformában” című önéletrajzi regénye igen keresett a magyar rajongók között. 2016-ban adták ki Mai Jia „Kódfejtő” című kémtörténetét, az izgalmas regények szerelmeseinek nagy öröme. 2018-ban jelent meg „A háromtest-probléma”, illetve „A sötét erdő” címmel a Liu Cehszin által írt, magyar nyelvre az angol változathoz lefordított „A háromtest-trilógia” első és második része, 2019-ben pedig a harmadik is, melynek címe „A halál vége”. Csin Jung 1957-ben írt, és azóta számos nyelvre lefordított kétkötetes harcművészeti fantasyregényének, „A Sasíjász legendájának” az első („Hős születik”) és második része („A felbontott kötelék”) szintén idén jelent meg magyarul.

A kínai irodalmi művek magyar fordításának jellemzői

Először is, vajon mi motiválta a műfordítókat arra, hogy kínai szövegeket ültessenek át magyar nyelvre? A válasz: a „mások” általi elismerés igénye. A magyarokat Kína mindig is lenyűgözte, és nemcsak az ősmagyaroknak a hunokkal való lehetséges kapcsolata miatt, hanem azért is, mert az Európától távol fekvő, hosszú időre visszanyúló történelemmel és fejlődéssel rendelkező ország tanulmányozása lehetővé tette, hogy a magyarok, akik Ázsiából származnak, egy másfajta perspektívából lássák magukat.

A nyugat-európaiaktól eltérően, a magyar irodalom kimondottan sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mi is zajlik Európán kívül. De nem a különböző történelmi korszakok és földrajzi térségek írásos anyagain és irodalmi alkotásain keresztül tanulmányozta a problémát, hanem az európai átalakulások megfigyelése és a külföldi szokások keresése révén. A 18. század második felében Kína tanulmányozása és a vele kapcsolatos új ismeretek viszonylag széles körű hatást gyakoroltak Nyugat-Európára, ahol a problémák megoldásának a jellemző módszerévé a keleti témájú politikai és morális könyvek kiadása vált.⁷

Magyarországon Szedellar Ferenc (1685–1745) szerzetes volt az első, aki az Európán kívüli világgal kapcsolatos tapasztalatait papírra vetette. Munkája jellemzően filozófiai gondolatokat és utazási feljegyzéseket egyaránt tartalmazó útleírás volt. Később megjelentek a dialógusokra épülő irodalmi művek is – mint például a kínai és görög filozófusok közti „beszélgetés” –, amelynek műfaját a francia Nicolas Malebranche alkotta meg a 18. század első éveiben, majd Voltaire

7 Várnai András, „A Kína-kép változásai a magyar történelemszemléletben”, in Kína kultúrája Magyarországon, 31.

tökéletesítette. Az „Annius és Nicanor beszélgetései” a kínai filozófiát és uralmi rendszert dicsőítette, a kínait a birodalmi irányítás jó példájaként említette, továbbá követendő modellként írta le a kínai társadalmi rendszert, amelyről Aquinói Szent Tamás úgy vélte, hogy az az ideális társadalom megvalósításának egyik módja.⁸

A fordítások második jellemzője és motíváló tényezője a magyarok eredetének és az ősöknek a keresése. Mivel a magyarok ősei Ázsiából származó nomád népek voltak, különleges érzelmek fűzik őket a kínai kultúrához. Ez az érzés nemcsak az itteni orientalizmusnak adott életet, de arra is ösztönözte a magyarokat, hogy keressék és megszeressék a kínai irodalmat. Így szinte valamennyi klasszikus, modern és kortárs irodalmi művet lefordították magyarra.

Érezhető volt ez a Kína iránti vonzalom a könyvek ismételt kiadásainak a számából is. 1975-ben a Dalok könyvének első kiadása (1000 példány) fél órán belül elfogyott. Két évvel később a második kiadás 10 000 kötete is gyorsan elment. Még a harmadik kiadással sem lehetett az igényeket kielégíteni. Számos klasszikus kínai regény szintén több kiadást ért meg. A Si Naj-an által írt, s A Világirodalom Remekei sorozatban 1977-ben megjelent „Vízparti történet” című háromkötetes regénnyel, amely annak második, bővített változata volt, rekordot ért el a kiadó: 146 000 példányt nyomtattak belőle, és az ismeretek szerint az összes el is kelt.⁹ Az olvasókat annyira érdekelték e könyvek, hogy a kiadóknak a kínaiból fordított változatok megjelenése előtt már valamely más nyelvről is le kellett fordíttatniuk őket. Például „A vörös szoba álma” című szerelmi történetet négy alkalommal adták ki, és valamennyi példányt el is vitték, annak ellenére, hogy a kínairól magyarra történő fordítása még csak kezdeti fázisban volt.

A harmadik ismertetőjegye e fordításoknak, hogy a költők együttműködtek a sinológusokkal annak érdekében, hogy a klasszikus kínai művek stílusa és tartalma egyaránt biztosítsa a hazai olvasóközönség részéről a kedvező fogadtatást.

Sok irodalmár és költő dolgozott együtt a fordítókkal. A sinológusok szó szerinti fordításai alapján a legjobb magyar lírikusok tollából gyönyörű versek születtek, amelyek hűen visszaadták az eredeti változatot – gondoljunk csak Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc és Weöres Sándor költeményeire. Sajnálatos, hogy e művek egy részét közvetítő – angol, német vagy francia – nyelvekről fordították le, s az így készített változatok eltérhettek a kínai eredetijüktől, ezért e műfordításokat „kínai ihletésű” verseknek tekinthetjük. Mindazonáltal természetesen így is segítik az olvasókat a kínai költők érzéseinek a megértésében, hiszen a magyar költők híven tükrözték a versekből rájuk is átragadt lényegét: a ritmust, a nyugalmat és a meditációt.

A kiváló költőt, Weöres Sándort lenyűgözték Csü Jüan, Tu Fu és Li Paj versei. Tőkei Ferenc segítségével lefordította „Az út és erény könyve” című művet. Csanádi Imre, Illyés Gyula, Jánosi István és mások csiszolták a Tőkei által lefordított Dalok könyvét – általános elismerést váltottak ki az általuk készített sorok. Csü Jüan főművét, a „Száműzetés” (*Li szao*) című elégiát és „A Zenepalota verseiből.

8 Várnai, „A Kína-kép változásai”, 31.

9 Ferenczy Mária, „Kína kultúrája magyarul. Válogatás az utolsó harmincöt év könyvterméséből”, in *Kína kultúrája Magyarországon*, 83.

Az eredeti szöveg magyar műfordításokkal" (*Jo fu*) című kötet költeményeit is hasonló módon fordították magyarra. Az eredeti művekből készült fordításokat az olvasók nagyra értékelik. A kitűnő magyar költők és fordítók az eredeti műveket alaposan tanulmányozták, és tartalmilag és stílusban is megőrizték azok művészi értékeit a magyar nyelvre történő átültetés során. Gondos munkájuknak köszönhetően az eredeti történeteket és helyszíneket azok is el tudják képzelni, akik nem ismerik a kínai nyelvet, kultúrát és hagyományokat. Tőkei Ferenc rámutatott arra, hogy „a nyelvhűséget és a fordítók státuszát illetően a világon a kínai költészet magyar nyelvű fordításai a legjobbak. A tehetséges magyar költők készek arra, hogy átalakítsák a sinológusok fordításait gyönyörű versekké. Miután e verseket lefordították, klasszikus művekké váltak, és a költők alkotásainak szerves részét képezték.”¹⁰

A negyedik jellemző, hogy a magyarra fordított kínai irodalmi alkotások számára jelentős hatással vannak a bilaterális kapcsolatok. A kétoldalú diplomáciai kapcsolatok felvételét követően, s így a kínai nyelvben jártas sinológusok szükségességének növekedésével a kínai irodalom – különösen a klasszikus irodalom – fordítása az arany korába lépett. Az 1970-es években viszont a kevésbé bensőséges bilaterális viszony miatt a fordítási munka is stagnált.

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, megalakult néhány, a kínai könyvek publikálásáról is elhíresült kiadó.

A második világháborút követően a magyar Irodalmi Könyvkiadó adott ki kínai versválogatást.

Az ötvenes évektől csak az Európa Kiadó jelentetett meg kínai irodalmi alkotásokat. Mivel a kiadó a világirodalmi művek közkinccsé tétele mellett kötelezte el magát, jelentős mértékben hozzájárult a kínai irodalom magyarországi bevezetéséhez. 1957 és 1967 között Tőkei Ferenc volt a könyvkiadónak a keleti irodalomért felelős szerkesztője, ami fokozott segítséget jelentett abban, hogy számos klasszikus és modern kínai művet tehettek – színvonalas fordításban – közzé. Noha azok nem alkottak egy sorozatot, azonos formátumban és elrendezésben jelentek meg. Az illusztrációk is magyar művészek munkáját dicsérik. A régi könyvek piacán és a gyűjtők polcain az akkoriban kiadott könyvek ma már kincsnek számítanak.

1970 és 1980 között a szépirodalmi művekre összpontosító Magvető Kiadó is foglalkozni kezdett a kínai alkotások magyarországi megismertetésével.

Az 1990-es évek közepén Tőkei Ferenc együttműködött a Barash Publications nevű kiadóval néhány hagyományos kínai irodalmi alkotást tartalmazó könyv összeállítására és kétnyelvű változatban történő kiadása érdekében.

A „Kőrösi Csoma kiskönyvtár” az Akadémiai Kiadó gondozásában 1966 és 2009 között megjelent orientalisztikai sorozat volt, amely minél több olvasóval kívánta megismertetni a magyarok által végzett keleti kutatások eredményeit. A gyűjteményben számos, a sinológusok munkájáról szóló kiadvány is szerepelt. Közéjük tartozik Galla Endre „Világjáró magyar irodalom – A magyar irodalom Kínában” című könyve, amely a magyar irodalmi alkotások kínai fordításának a helyzetét ismertette, és többek között azokat a fordítókat is bemutatta, akik Petőfi Sándor verseit fordították le kínaira.

10 Tőkei Ferenc, *A kínai elégia születése: Kú Jüan és kora* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó), 1986.

Magyarország egyik legjelentősebb kiadója a Kossuth Kiadói Csoport, amelynek palettáján hagyományosan megjelennek kínairól fordított és kínai témákkal foglalkozó könyvek is. Ők adták ki a jelen tanulmányban már sokszor emlegetett híres sinológus, filozófus és akadémiai tag, Tőkei Ferenc összes művét és fordítását, illetve az életműsorozatát is. (Például a következő munkáit: „Vázlatok a kínai irodalomról”, „Kínai filozófia. Ókor (I–III.)”, „A kínai elégia születése: K'ü Jüan és kora”, valamint az összes művét tartalmazó hatkötetes gyűjteményt.) Szintén a Kossuth Kiadó publikálta a 2010-es évek elején az irodalmi Nobel-díjas Mo Jen „Szeszföld” és „Békák” című művét. Az említettek mellett a kiadó gondozásában megjelent kínai témájú könyvek közül „Kínai bölcsességek”, „Nagy civilizációk: Kína”, „A hagyományos kínai orvoslás nemzetközi szabványú kínai–magyar–angol alapterminológiája”, „Huszadik századi kínai novellák” és sok más is felkeltette az olvasók figyelmét a közelmúltban. 2018 áprilisában a Kossuth Kiadói Csoport és a legnagyobb kínai egyetemi kiadó, a Foreign Language Teaching and Research Press közös könyvszakmai irodát nyitott Budapesten, hogy közvetlenül ismertetni tudják egymással a legkiválóbb magyar és kínai alkotásokat. 2019-ben kiadták Casper Shih „A siker legmagasabb szintje. Legyél a legjobb vezető Konfuciusz bölcsességével” című könyvét, Charles Q Wutól az „Ímígyen szóla Laozi” és Szu Tungtól a „Rizs” című alkotást.

Összegzés

Amióta 70 évvel ezelőtt, 1949-ben létrejött Kína és Magyarország között a diplomáciai kapcsolat, a kínai irodalom – a sinológusok és fordítók rendületlen erőfeszítéseinek hála – fokozatosan beépült a magyar olvasók mindennapjaiba, és a magyar irodalom szerves része lett. Ennek köszönhetően az emberek felismerik a klasszikus, a modern és a kortárs kínai irodalom lényegét, elősegítik a kultúrával kapcsolatos eszmecserét, érzik a kultúrák egymást kiegészítő jellegét. A Konfuciusz Intézet léte kiemelt szerepet játszik mindebben, hiszen egy nagyobb platformot biztosít a kínai nyelv és irodalom terjesztéséhez. Az OBOR kezdeményezés összhangban áll Magyarország „keleti nyitás” politikájával: már eddig is sokan kaptak lehetőséget arra, hogy kínai oktatásban részesüljön, Kínával kapcsolatos kutatásokat végezzen, és kínai irodalmat fordítson. Mindezen tényezők lehetővé teszik a kínai kultúra és az irodalmi művek további terjesztését.

Irodalomjegyzék

- Feng, Zhisheng. *History of Hungarian Literature* (匈牙利文学史). Peking: Social Sciences Academic Press, 1995.
- Ferenczy Mária. „Kína kultúrája magyarul. Válogatás az utolsó harmincöt év könyvterméséből”. In *Kína kultúrája Magyarországon*, szerk. Ferenczy Mária, 83–95. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 1985.
- Ferenczyné Wendelin Lidia. *Kínai–magyar bibliográfia*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1959.
- Földi Attila. „Kínai–magyar bibliográfia”. *Terebess Online*. 2007. október 15. <https://terebess.hu/keletkultinfo/bibliografia.pdf>.
- Galla Endre. „Magyar szépirodalom Kínában”. *Népszabadság*. 1957. június 19.
- Galla Endre. *A világgjáró magyar irodalom – A magyar irodalom Kínában*. Budapest: Akadémiai Könyvkiadó, 1968.
- Gong Kunyu. [Kínai irodalom Magyarországon], [Európai Nyelvek és Kultúrák] 3 (2007):
- Hamar Imre. „Xiongyali hanxue jianjie” [Bevezetés a magyarországi sinológiába]. *Bank és Tőzsde különszáma* 5 (1997): 23.
- Horányi Gábor és Pivárcsi István. *Magyar világgjárók kalandjai*. Budapest: Palatinus, 2000.
- Kalmár Éva. „Kosztolányi Dezső Kína-képe”. *Studia Literaria* no. 1–2. (2018): 23–34.
- Kósa Gábor. „Laozi és a Daodejing”. In *Bölcselek az ókori Kínában*, szerk. Kósa Gábor és Várnai András, 161–85. Budapest: Magyar Kína-kutatásért Alapítvány, 2013.
- Tőkei Ferenc. *A kínai elégia születése: Kü Jüan és kora*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- Várnai András. „A Kína-kép változásai a magyar történetiszemléletben”. *Kína kultúrája Magyarországon*, szerk. Ferenczy Mária, 31–43. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 1985.
- Zbra Jurova. „»自由与爱情« 聚焦匈牙利文” [A magyar–kínai irodalom áttekintése]. *„Szabadság, Szerelem” – Fókuszban a magyar kultúra*. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2007.